

РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ПЕДАГОГІКИ ПРО ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УЧИТЕЛЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ (ДРУГА ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)

Ключовою фігурою навчально-виховного процесу школи на всіх етапах суспільно-історичного розвитку людства був учитель, а отже, у межах педагогічної науки майже з часу її обґрунтування Й. Ф. Гербартом (на початку ХІХ ст. у працях «Перші лекції з педагогіки», «Загальна педагогіка, виведена з мети виховання») почали виділятися галузі знань про педагога та формування його майстерності. Але ще до їх виникнення класики педагогіки (Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці тощо), українські діячі (О. Духнович, Г. Сковорода, Т. Шевченко та ін.) висували ідеї про вдосконалення професіоналізму педагогів та з'ясовували вимоги до вчителя. Уперше такі вимоги визначив автор першого письмового педагогічного твору («Про виховання оратора») М. Ф. Квінтіліан.

Справжній розквіт науки про вчителя в Україні та зарубіжних країнах розпочався з другої половини ХІХ ст. У цей час виникла педологія – наука про дитину, а також педевтологія – галузь знань про вчителя та його професію [9], яка є важливою субдисципліною педагогіки. Її розвитку присвячені дослідження польських учених (К. Дурай-Новакової, А. Катусевича, Х. Квятковської [6], Я. Мацієвського, В. Хорин, І. Шемпрух та ін.), вітчизняних науковців (Н. Ничкало [3], В. Павловської [4] тощо). В Україні професіоналізм педагога вдосконалюється в процесі вивчення педагогічних навчальних дисциплін у педагогічних ВНЗ, зокрема й педагогічної майстерності, яка є маловідомою в Польщі [1]. Оскільки в обох країнах професійні якості педагога формуються дещо різними шляхами, виникає необхідність у порівняльному аналізі розвитку галузей науки про вчителя в Україні й Польщі. Ця проблема зберігає актуальність у контексті доцільності обміну досвідом щодо формування професіоналізму вчителів між науковцями, педагогами двох країн у зв'язку з інтеграцією в європейський освітній простір.

Мета статті: здійснити порівняльно-історичний аналіз розвитку галузей педагогічної науки про професіоналізм учителя та виявити можливості використання позитивного досвіду в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Прискорений генезис освіти в другій половині ХІХ ст. у світі, що викликав потребу вдосконалення професійних якостей педагогів, зумовив появу спеціальних наук про вчителя. У Польщі найбільш популярною є педевтологія. Професіоналізм учителя розглядається в кількох сферах: знань і компетентності, потреб і цінностей, контактів з іншою людиною. Генезис педевтології детально висвітлила Х. Квятковська, ґрунтовно проаналізувавши природу педагогічної діяльності. Науковець акцентує увагу на неповторній індивідуальності педагога, його внутрішній силі, а отже, на значенні природних здібностей і таланту до педагогічної діяльності.

У другій половині ХІХ ст. посилену увагу підготовці вчителя почали приділяти і в Україні. Зокрема, класик вітчизняної педагогіки К. Ушинський розробив проект учительської семінарії. Ідеї щодо якостей учителя та його підготовки педагог виклав у працях «Проект учительської семінарії», «Педагогічна подорож по Швейцарії», у статтях «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», у передмові до книги «Людина як предмет виховання» та ін. Він акцентував увагу, що вчитель повинен бути високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, завжди зацікавленим у вдосконаленні власної майстерності, любити свою професію, володіти педагогічним тактом. Педагогічну діяльність К. Ушинський вважав мистецтвом.

Згодом педагогіку як мистецтво було потрактовано терміном «педагогічна майстерність», вагомий внесок у розвиток якої зробив А. Макаренко [2, с. 206-207].

Важливим етапом у розвитку наук про вчителя є початок – середина ХХ ст. В історичному вимірі це період двох воєн, економічних криз, соціально-економічних та культурно-освітніх експериментів. Що стосується педагогіки – то це розгортання інноваційних досліджень на основі реформаторських ідей щодо нового виховання, навчання з використанням найновіших досягнень науки тощо. Ці фактори актуалізували потребу появи неординарного вчителя, який би зміг реалізувати суспільні виклики.

Саме тоді А. Макаренко, сформулювавши вимоги до вчителя, обґрунтував доцільність запровадження у вищих педагогічної майстерності як складової професійної підготовки (налагодження голосу вихователя, керування мімікою) [2, с. 207]; а видатний польський педевтолог проф. М. Креутц у праці «Особистість учителя-вихователя» (1938) визначив основними якостями вчителя такі: упевненість, спокій, сміливість у діях, віра в себе, наполегливість у досягненні цілей.

Подальший інтенсивний розвиток наук про вчителя і в Польщі (педевтологія), і в Україні (педагогічна майстерність) відбувається із середини ХХ ст., що співпало з післявоєнним періодом [9]. В Україні особистість учителя всебічно розглядається в межах курсу «Педагогічна майстерність» [1], який у Польщі не набув такої популярності, незважаючи на переклади вітчизняних підручників польською мовою [7], [8]. У цей час акцентується увага на досягненні професіоналізму педагогом, який постійно самовдосконалюється.

У ретроспективі галузей знань про вчителя в Україні необхідно згадати навчальний курс «Елементи педагогічної сценічності», який був створений 1971–1972 н. р. у Бердянському педагогічному інституті. У 70-х рр. ХХ ст. спочатку в Полтавському, а із середини 80-х рр. в усіх педагогічних інститутах було запроваджено навчальний курс «Основи педагогічної майстерності» [5, с. 187]. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів здійснювалося в таких напрямках: виховання в студентів гуманістичних якостей, розвиток педагогічної техніки (зовнішньої та внутрішньої), професійної компетентності, педагогічних здібностей (креативних, перцептивних тощо). Незважаючи на величезний потенціал «Педагогічної майстерності» у процесі педагогічної підготовки фахівця, в останні два десятиріччя ця дисципліна була вилучена з навчальних планів педагогічних ВНЗ України; водночас розвивається педагогічна майстерність як галузь педагогічної науки [1]. Педевтологія, добре знана в Польщі, в Україні популярності не набула. Місія виховання особистості вчителя була повністю покладена на педагогіку.

На переломі тисячоліть (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) показником професіоналізму вчителів стає вміння створювати в школі суб'єкт-суб'єктне середовище, коли учень є не об'єктом, а суб'єктом навчально-виховного процесу; реалізувати інформаційні, медіаосвітні, здоров'язберезувальні технології та ін.

На основі аналізу історико-педагогічних досліджень науковців, власних наукових пошуків з'ясовано, що в розвитку галузей наук про вчителя в Україні й Польщі з другої половини ХІХ до початку ХХІ ст. доцільно виокремити три етапи:

– друга половина ХІХ – початок ХХ ст. (виникнення педевтології, обґрунтування вимог до вчителя в контексті створення учительських семінарій та інших закладів із підготовки педагогів);

– початок ХХ – 50-ті роки ХХ ст. (обґрунтування А. Макаренко підходів щодо вдосконалення професіоналізму вчителів (педагогічної майстерності), публікації польських педагогів щодо вимог до вчителя в контексті суспільних змін);

– 50-ті роки ХХ – початок ХХІ ст. (стрімкий генезис педевтології, розвиток сценічної та педагогічної майстерності як навчальних дисциплін у педагогічних інститутах України, виникнення педагогічної майстерності як галузі науки, комплексне системне дослідження генези педевтології та педагогічної майстерності).

Висновки. Порівняльний аналіз розвитку галузей знань про вчителя в Польщі (педевтологія) і в Україні (педагогічна майстерність) засвідчує, що вони виконують позитивну роль у формуванні професіоналізму вчителів і тому мають існувати хоча б як окремі модулі педагогічних дисциплін. У процесі вивчення історико-педагогічних предметів доцільним є ознайомлення українських студентів із генезисом педевтології, польських – з теорією та практикою педагогічної майстерності.

Література

1. Король Л. Л. Розвиток педагогічної майстерності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя в Полтавському педагогічному інституті (1970-1990 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Король Лариса Леонідівна. – Харків, 2007. – 21 с.
2. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // А. С. Макаренко. Вибрані педагогічні твори. – К. : Рад. шк., 1950. – С. 159–240.
3. Ничкало Н. Педевтологічні пошуки в педагогічній науці / Нелля Ничкало // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.33. – С. 16–21. – Режим доступу : http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/5_5.pdf
4. Павловська В. В. Основні напрями розвитку педагогічної науки в Польщі : історіографічний аналіз / В. В. Павловська // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 514–518.
5. Янкович О. І. Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України (1957-2005 рр.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Олександра Іванівна Янкович. – Тернопіль, 2009. – 527 с.
6. Kwiatkowska H. Pedeutologia : podręcznik / Henryka Kwiatkowska. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008. – 260 s.
7. Mistrzostwo pedagogiczne : pod. red. Zjaziuna I. A. – Warszawa – Radom : Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, 2005. – 252 s.
8. Rys historyczny polskiej pedeutologii [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pracopedagogika.wordpress.com/2012/10/22/rys-historyczny-polskiej-pedeutologii/>